

Абдраева Чынара

Китептин аты “Шейиттер үнү

1984-жылы Ош облусуна караштуу Кара-Суу районундагы Кызыл-Суу айылында туулган. «Жаңы-Кайрат» орто мектебин 2001-жылы эң жакшы деңгээлде аяктап, ошол эле жылы Ош мамлекеттик университетинин кыргыз филология факультетине тапшырган. Окуу жайды 2006-жылы артыкчылык диплому менен аяктаган. 2006-жылы “Суперинфо»” гезитинин кабарчысы, 2007-жылы “Тамчы кабар” гезитинин кабарчысы, 2008-жылы “Обон” гезитинин кабарчысы жана Н.Исанов атындагы Кыргыз мамлекеттик курулуш, транспорт жана архитектура университетинде өз кесиби боюнча иштеген. 2009-2012-жылдар аралыгында “Кылмыш жана жаза” гезитинин кабарчысы жана редактору, 2013-2015-жылдары И.Ахунбаев атындагы кыргыз мамлекеттик медициналык кадемиянын окутуучусу жана “Ден соолукка миң кеңеш” гезитинин редактору болуп иштеген.

Учурда аталган окуу жайдын окутуучусу, үй-бүлөлүү, эки кыздын энеси.

Шейиттер үнү

Бүтүрүүчүлөр окуу жылынын соңку күндөрү жакындаган сайын жүрөктөрү алып учуп, алгачкы сынакты күтүп жатышкан. Тоо ичинде жайгашкан чакан айылдагы эки кабаттуу мектептин тегерегин курчаган теректердин көлөкөсүн пааналаган мектеп бүтүрүүчүлөрү сабактары бүтсө да бири-бирин кыя албай олтура беришчү. Үйүндөгүлөргө айтар шылтоолору экзамендерге даярдык дешип, жүрө беришер эле. Ошол мырза теректүү чакан Чеч-Дөбө айылынын сулуусу аталган Айдай мектеп жаңырта ырдаган курбуларынан бөлүнгүсү келбей турса да жайлоодон иниси келерин эстеп, үйүнө жөнөмөк болгондо курбулары: «Үйүндө оорулуу бирөө бар беле,

барасың да...» дешти бир ооздон чуулдашып. Курбу кыздарынын көңүлүн кыя албаган Айдай кайрадан көлөкөгө баш калкалай олтуруп калды. Оюн-күлкүгө моокуму канбаган классташ улан-кыздар күн кызарып уясына кирээрге жакын гана шашкалактап жөнөп калышчу.

Ал күнү да мектептен кеч кайткан Айдайды жайлоодон келген иниси күтүп олтуруптур. Күтүүдөн тажаганбы, алыстан эле үн сала:

- Сизге эмне болгон, караңгы киргенге чейин окуйсузбу? – деп үнүнүн барынча ый аралаш бакырып кое берди. Айдай колундагы сумкасын тегеретип, инисине узакка тигиле карап калды да, камаарабай:

- Ушу сен Акунтай, кыжырданып калганына караганда курсагың ачкан го дейм. Чай кайнатып, иче бербейт белең. А мен бачым эле керектүү оокаттарды даярдай коемун.

Иниси ордунан тура, атынын токулгаларын алып келди да камданып кирди. Айдай кичүү болсо да өз ишине так Акундан уяла, шыпылдап энесинин жайлоого керектүү азыктарын салып кирди. Акун короодон узаганда, үй ээнсирей түшкөнсүдү. Курбусу Гулгаакыны чакырып келейин деген ойдо жыгач сөрүсүнө кыная, беймалда көзү илинип кеткен.

Күнүрттөнгөн ээн талаада Айдай жалгыз баратыптыр. Арты жарык, алды улам бозомук тартып мунарыктайт. Ээн боштукта өзү менен чогуу окууган классташ кыздар, балдары да жүрүшөт. Классташтарынын даана көрүнгөнү менен Айдайга үндөрү угулбайт. Канчалык тырышып кулак какса да бир нерсе уга алчудай эмес. Ошол учурда ортолукту жара бөлгөн жерден жарака пайда болду. Адам бою түгүл, теренине көз жеткис. Аркы жээктен курбусуна кол сунган Аселдин өңү бузула, артына кетенчиктеп жардамдашуудан баш тартты. Жардана карап турган курбулары кобурашып, жайык талаадан төмөн карай түшкөн чыйыр жолго салышты. Айдай курбуларынын артынан жете албай чарчаса да калбай ээрчиди. Классташтары айылдын так ортосунан кесип өтүүчү чополуу Кызыл-Суу дарыясына келишти. Адатта дарыя башы чакан, ары коопсуз эле. Бу жолу андай эмес. Күркүрөп, шаркыраган үнү коркунучтуу. Айдай суунун сүрүнөн сестенип артка чегинээрде баскан жери сүрүлө жыгылып, жалгыз калды. Тургузаар бир да жан жок. Алды жагы күркүрөп-шаркыраган ылай аралаш дарыя. Бу кезде суу көгүш тартып, тунук акчу. Эмичи, чопо кошулгандай кызгылт түскө боелуптур. Ачык асманды пааналагандай жогору карады. Көпкөк чексиздик да өз түсүн кубултуп бозомуктанат. Айдай колуна урунган учтуу заттан чочуп кетти. Сөөк, кадимки адамдын баш сөөгү. Суу боюндагы дөңсөдө эски мүрзө бар экенин уккан. Ошол мүрзөдө жаткан маркумдардын сөөгү чыгып калыптыр деди өзүн-өзү соорото. Анан маркумдардын сөөктөрүн чогултуп, жашыруу керек деген ойдо баш сөөктү колуна алды...

Уйкусунан ойгонгон Айдай иймейген манжаларын кыймылдатып караңгыда жалгыз уктап калганына өкүндү. Ордунан туруп курбусу Гулгаакынын үйүнө шашылды. Барса, курбусу эч нерседен капарсыз сынактын суроолорун окуп олтуруптур. Бейкут жашоону көрүп жүрөгү

ордуна келгендей болду. Гүлгаакы курбусу Айдайдын корккондон өзгөрө түшкөн көздөрүн көрүп:

- Ой, сага эмне болду? -деди, бир нерседен шекшигендей.

Айдай көргөндөрү көз алдынан кетпей аптыга:

- Кызык, кийинки күндөрү мүрзөлөр, өлгөн адамдар эле түшүмө кирчү болду, деди Гүлгаакыны коркутуп албайын деп.

Гүлгаакы кызыга:

- Айтсаң эмне болгон мүрзө? Курбусун каруудан апкый кармап, айтпаган ой-боюна койбоду. Ынгыранган Айдай:

- Коркпосоң үйгө барганда айтып берейин, - деди.

Экөө дасторкон үстүндө түн бир убакка чейин, сүйлөшүп олтурушту. Корпойм, деген Гүлгаакы эки жагын улам карап бүрүшүп, курбусун оозун тиктейт. Айдайдын жүзүндөгү жарашыктуу меңине түспөлдөш капкара чийилген кашы, кабатырлана сүйлөгөн сайын жаанын жебесиндей ийиле Гүлгаакыны коркутту.

Курбулар күн нуру тегиз чыкканда шаша ойгонушуп, экзаменге жөнөп калышты. Алгачкы сынак болсо да даярдыгы жакшы болгонуна карабай, түшү оюнан чыкпай Айдайдын көңүлү суз болуп турду. Сынак соңуна жетип, окуучулар каалаган бааларын алгандарына катуу кубанышты. Аны атап өтүү үчүн мурдагы бүтүрүүчүлөрдүн каадасын улай чоң машине жалдашкан бу жолкулар айылдан анча алыс эмес, Арчалуу тоого эс алууга камынышты. Улан-кыздар күндүн ысыгына калбайлы дешип, айдоочуну шаштыра үстү ачык чөп ташуучу машинеге каз-катар конуш которуучу куш сымал каз-катар тизилген окуучуларды көргөн жандар суктана узатышты. Күрүлдөгөн машине айылдан чыга берээрде күтүүсүздөн аласалды. Оор машине төмөн карай оодарылып, үстүндөгү окуучулар туш-тарапка чачылды. Алды жагы кокту болгондуктан машине жети жолу аласалды. Бир заматта күлкү-шаттыкка толгон үндөр басылып, каз-катар тизилген улан-кыздар туш-тарапта калды. Тек гана кыйшай күрсүнгөн машинеде кийими илинген Айдай гана калыптыр. Анын да абалы жакшы эмес.

Кырсык айылдан анча алыс эмес болгондуктан көргөндөр куткарууга шашылышты. Айылдын доктuru да келип, алгачкы жардамды Айдайга анан калган балдарды танау иштерин улантып жатты. Оор жаракат алгандарды биринин артынан экинчисин шаардык ооруканага жөнөтүп жатты. Анткени айдоочу баш болуп, жеңил жаракат алгандары жок эле.

Шаардык ооруканага жеткенде Айдайдын абалы оордоп, тилге келбей, кабыл алган дарыгерлер да өмүрүн арачалап кала алышпады. Тек гана сулуунун өмүрү өтө кыска экенин айтып, тоодон келген кыздын ата-энесине амалсыздана алакан жайып турушту.

Эне үмүтүн үзө албай Айдай оордунан тура калчудай көз албай карап турду. Эркисизден көздөрүнө жаш чайып, кызынын муздап бараткан колдорун жылытып:

- Кара-ал-дым, көзүңдү ач! Берекем, шордуум, а-а-ай, деп жатты.

Карап тургандар сабырга чакырышы. Ага эне күйүтү басылбады. Өзөгү өрттөнүп, күйүп-быша берди. Кыздын сөөгүн машинеге салышып, жанына атасын олтургузушту. Ата өзүн канчалык бек кармабасын чүрөктөй кызынын кубарган жүзүнө тигиле карап олтуруп, көзү жашка толду. Киркиреген мундуу үнү менен:

- Түшүм болуп калса экен, - деп Жараткандан кайра-кайра суранды. Кырсык өңүндө болуп жатканын эшик алдына келгенде кулак жаңырткан өкүрүктөн улам сизди.

Ошол 1996-жылдагы бүтүрүүчүлөр кабылган кырсыктагы машинанын жети ирет аласалганын айыл аксакалдары: «Жети так санынын таасири жаман эле, кырсык жети жылдан кийин кайталанбаса экен» - дешип шыпшынып калышкан. Ошол жол кырсыгында Айдайдан башка окуучулар түрдүү оор жаракаттардан кийин аман-эсен буттарына туруп кетишкен.

Көп жашап, көптү көргөн карылардын айтканы жети жылдан кийин 2002-жылдын жайында кайрадан кайталанарын эч ким этибар алган эмес. Ал эми жыл сайынкы бүтүрүүчүлөр үчүн тоого чыгып эс алып кайтуу, тоолук окуучулар үчүн салтка айланган. Болгону каргашалуу окуядан кийин бүтүрүүчүлөрдү класс жетекчилери катуу көзөмөлгө алышчу.

Кезектеги 2002-жылдагы бүтүрүүчүлөрдүн жетекчиси Шарапат айым эле. Бүтүрүүчүлөрдү тоого чыгарып келүүдөгү уюштуруу өз жоопкерчилигине алган. Кырсык тооруган каргашалуу күнү эжекеси келбей калган окуучу кызы Жаркынайдын үйнө барып, бакчасында атасы менен картошка чаап жүргөн жеринен сурап алды. Кубанычтарын жашыра алышпаган бүтүрүүчү улан балдар Эрланды, жайлоосунан кантип сурап алгандарын айтып, кубанычтарын жашыра албай олтурушту. Атайын уюшулган бүтүрүүчүлөр тобу ал күнү эки жеңил унаа менен тоого жөнөп кетишти. Биринчисинде мугалим эжекеси башында турган топ. Экинчисинде Жаркынай, Замира, Эрлан, Сагын, Кабыл, алдыңкы орундукта класстын шылуундары аталган Акбар менен Эркин айдоочу менен сегизи болуп олтурушту. А бирок жаштардын бирөөсүнүн да жети жыл мурда болуп өткөн каргашалуу окуянын аягы жетинчи жылга өткөнү эстерине келбеди. Алар үчүш ошол жаздагы жаратыштын кооздугу бөтөнчө көрүнүп, аны биринен сала экинчиси ашыра барктап, мактап жүрүп отурушту. Ангыча тар коктуга да жетишти. Дарыяга чукул ичке жол бойлогон биринчи унаа улам жогорулап баратып тар жолдон чыгып кеткенин айдоочу кеч байкады. Айласы кеткенде унаа эсинин колдору рулга жармашып, тормоздоонун эч кандай көмөгү болбой унаа сууну жиреп баратты. Жан кандай таттуу, болгон күчү менен эшигин эптеп ачып сууга айдоочу жигит бой таштап жиберди. Артынан алдыңкы орундукта олтурушкан Акбар менен Эркин да ошентшти. Экинчи унаа да арттынан жетип келди. Болуп өткөн окуяга түшүнө албай баш катырыша ызы-чуу түшүп калышты. Көз ирмем мурда дарыянын сулуулугуна суктанган жаштар, ооздорунан кеби түшүп, артык мактоо сөз айталбай суунун сүрүнөн сестенип турушту.

Балдар дарыянын аркы жээгине чыккан Эркин менен Акбарды көрүштү. Аларга удаа айдоочу жигит да энтигип суудан чыкты. Жээкти каршы-терши баскан мугалими:

- Ой, кана калган балдар?... –деди, үнүнүн барынча кыйкыра. Буттары титиреп араң турган айдоочу эсине келип, кайрадан сууга чумкуду. Ызы-чуу түшкөн окуучулар бир саамга дем тартпай карап калышты. Айдоочу жигит суунун агымы менен төмөндөн кайра чыкты. Чабак билген балдар бир-бирден машине кирген суунун теренине чумкуп кире баштады. Бүтүрүүчү топтун ызы-чуу түшкөндөрүнө бир сааттан ашып кетти. Мындан айла болбосуна Шарапаттын көзү жетип, тиешелүү жерлерге кабар бергенден төрт сааттан кийин куткаруучулар келишти. Күндүзгү саат 11де болгон иш, түнкү 11ге чейин созулду. Суунун иримиине кирип кеткен машинеден төрт окуучуну алып чыгышканы менен бешинчиси Эрланды таба алышпай койду. Окуучулардын майрамдык шаңынын аягы, кайгы-мунга айланып ал күнү Жаркынай, Замира, Сагын, Кабылдын жансыз денелери үйлөрүнө жеткирилди. Бешинчи окуучу Эрланды дарыяны жээктеп издешсе да дайыны чыкпай, табылбай көпчүлүктү убайымга салды.

Тоолуктардын салтуу көңүл ачуучу оюндарынын аягы чырга айланып, бири экинчисин күнөөлөшүп, айдоочу жигиттин үстүнөн кылмыш иши каралып, катуу сурактын башында Шарапат эжекеси да жүрдү. Күн сайын шаарга чакыруудан колу бошобогон класс жетекчиси, апта өткөндө гана мугалими жол кырсыгынан көзү өтүп кеткен окуучуларынын үйүнө куран окуу үчүн барды. Алгач жол боюнда биринчи жайгашкан Жаркындын үйүнө киргенде короодон каршы алган маркумдун атасы Шарапатты:

- Шайтан алгыр, сенин сөзүнө ишенбегенде, - деп жаакка чаап жибереринде карап тургандар арачалап, кетишти. Мындайды күтпөгөн мугалим кызыл өңү чөптөй кубарды. Шарапат дагы бирөө артык сөз айтат го деген ойдо эки жагын карана берди. Аз убакыт ичинде айыл ичинде: “Айдоочу, Эркин, Акбардын сөздөрү бир имиш. Эрланды өлтүрүү үчүн атайын жайлоодон алып келишиптир. Артындагы машинеден атайын алдыда жүргөн. Көптөп, муунтуп өлтүрүшкөн. Күбөлөрдүн көзүн жоюу үчүн катуу ылдамдыкта айдап, машинени сууга чөктүрүп жиберешкен. Каза болгондордун сөөктөрүндө белгилер да бар!” деген имиштер тарап, Акбар менен Эркинди кыйын кыстоого алуулар күчөдү. Айтылган имиштерде: “Эрланды денесин түнү жерге жашырган Акбар менен Эркин...” Эл оозун эч ким тыя албады. Күдүктү аныктоо үчүн атайын топ түзүлүп, окуя болгондон жети ай өткөндөн кийин маркумдардын жаткан жайларын каздырышты. Текшерүүчү топ жана күбөлөр таң калычтуу көрүнүшкө күбө болушту.

Катар коюлган маркумдардын сөөктөрүнүнү бири да жаңы коюлгандай бузулбаптыр, денелерде эч кандай кыйноодон калган белгини да изилдөөчү топ таба алышпады. Ойдон куралган узун ушак кептердин айтылуусу ошондон кийин тыйылгандай болду.

Айыл ичин дүн түшүргөн окуядан кийин Акбар менен Эркин курулай дооматтан кутулганы менен шейит кеткен классташтарынан алыстай албай ар убак санаа тартып жүрүштү. Өздөрүнчө кезиге калышканда бири-бирине кырсыктан көз жумган досторун айтып узак олтурушчу. Эркин Акбарга карап шуу үшкүрүп алды да кебин минтип баштады.

-Мен дайыма Жаркын, Кабыл, Сагын, Замира, Эрландарды түш көрө берем. Бир түн да аларсыз өтпөй калды. А күндүз мурдагыдай каткыра күлүп чурулдап бараткандай көз алдыма элестейт да турат. Эркиндин айткандарын үн-сөзү жок жер чукуй угуп отурган Акбар ичи уйгу-туйгу болуп турса да, жооткотуу үчүн:

- Ии, ошол элеби, - деди. Эркин кайрадан:

- Жок. Качан болбосун тоого классташтар чогуу ойногону барабыз.

-Анан. Акбар мурун учунан күнк этти.

- Жар боюнда өскөн суу май жыттанган сары гүлдөрдү колуна толтура терип алышкан Замира менен Жаркынай күркүрөп агып жаткан суунун бойлоп жүрүшөт. Кыздардын артында Эрлан, Сагын менен Кабыл да бар. Экөөбүз алардын артында жүрөбүз. Ошол кырсык күнү кийген жени кыска ак көйнөк менен кара өтүгүм. Кызга карай шашылып баратам. Анткени Замира шар сууну жиреп кирип баратты. Колундагы гүлү менен артынан ээрчиген Жаркынай, көбүктөнүп түбү көрүнбөгөн суудан сестенип койбоду. Замиранын узун чачы сууга жайыла үстүндөгү жука ак көйнөгүнүн этеги чубалжый суунун агымы менен делбиреди. Алар менен катар Кабыл, Сагын, Эрландар да шар сууга бой таштады. Экөөбүзгө кол булгалап: “Баскыла, коркпогула!..” деп чакырып жаткансыйт. Жээктен ары өтө албай турганымда колумдан Сагын тарткылап кирди. Жанымда турган сен баш чайкай, артка тартсаң тигилер каткыра суу тарапка тарткылашат. Суу белден өйдөлөй баштаганда колум жылмышып чыгып кетти. Сүйлөшүп алышкандай тигилер каткыра: “Буларды көр, чогуу келгенден кийин бизди калтырып кеткилери бар” дешип бир ооздон жаалап киришти. Артка кетенчиктей жээкке чыксам бутумда кийген өтүгүмдүн бирөөсү жок. Экөөбүз жээкти бойлоп чуркап калдык. Суунун теренине чумкуп кеткен Эрлан колун жогору көтөрүп, “мына өтүгүн” - деди. “Бери кирсең, өтүгүң колумда, эми эч кайда кете албайсың” – деп күлөт. Баарынын сөзү бир, бири-бирине карап каткырышат. Эрланга катуу таарындым. А тургай ачууланып жаакка чаап ийгим келди. Бирок колумдан эч нерсе келбеди. Ошол учурда кыбыладан шамал уруп, жаан төгө баштады. Катуу шамалда Эрлан обого камгактай жеңил учуп кетти. Мен жылаңайлак туруп калдым. Артыма карасам сен да жоксун, өзүм жалгыз калдым. Кыйкырсам үнүм чыкпайт. Ызаланып ыйлап кирдим. Тигилердин кыраан каткырыгы алыстан жаңырып жатты! Ойгонуп кеттим. Өнүмдө да ыйлап жатыпмын. Жаздыгым болсо суу. Жумшак жууркан да уйкумду келтире албады. Ордумдан турууга аргасыз болдум. Терезени карасам капкарангы, түшүмдөгүдөй шамал аралаш жаан жаап, арасында чагылган жаркылдап жатат. Коркунучум денемде турса да заара ушатууга сыртка чыктым. Электр жарыгын кошоюн десем кашайып ал да өчүп калыптыр.

Сыртка чыкканымда чагылган чартылдап айлананы жарык кылып жиберди. Элендей эки жагымды карасам жолдо бирөөлөр баратышат. Көңүлдөрү шат, күлкүлөрү кулагыма даана угулду. Үйгө кирип саатты карасам, үч болуптур. Бул убакта, мындай шартта кимдер жүрүүсү мүмкүн? Суроомо өзүм жооп берүүдөн корктым. Биздин маркум достор эмеспи деген арсар ойдо турдум. Ошондонбу, жүрөгүм лакылдап чыкты. Тигилердин артынан кароого, алар тарапка басууга шайым келбеди.

Кырсыктан аман калган эки дос мектептен төмөн жагындагы сай боюнда олтурушкан эле. Эркиндин айткандарын угуп олтурган Акбар улутуна сөз баштады.

Ошол күндөгү кырсыктан кийинки кыйкырык ызы-чуулар менин да кулагымдан кетпейт. Ар качан жаңырып турат. Сага түшүндө көрүнсө, алар мага күнү-түнү тынчтык бербей кулагымдын кужурун алышат.

Эркин дирилдеп кетти.

- Алар сага эмне дешет?

- Мм...

Акбар башын шылкыйта өйдө көтөрбөгөн абалында көпкө олтурду. Анан оор улутуна:

- Күндүз кечке үйдө олтуруп, карангыда эч ким мени тааныбайт деп сыртка чыккам. Максаттуу жумуш деле жок. Үйдө олтура берүүдөн чарчаганыман. Бирөөлөрдүн кобурашкандарын кулагым чалды. Мага тааныш үндөр. Эки жагымды карасам жайлоо тарапка кетүүчү чоң жолдо үч-төрт караан мен тарапты көздөй келе жатышат. Классташ балдар экенин сүйлөгөн үндөрүнөн тааныдым. Дагы бирдемелерди сурашат го деген ойдо сай тарапка бурулдум. Шашканыман жер таяна жыгылганыма карабадым. Чыйыр ичке жолго жетээрде артымдагылар жете келишип, бири: “Токто, шашып кайда баратасың?” - деди өктөм. Жүрөгүм солк дей түштү. Мага кайрылганы Эрландын үнү экенине ишенгим келбеди. Жанында шыңкылдаша кыздар да жүрөт. Артымды кароого батына албадым. Турган ордумда казыктай каттым. Ошентип канча турганымды билбейм, бир убакта артымды карасам тааныш үндөр алыстан “Коркпо, качпа!” - деди. Эсиме келгенде келген жагыма шаштым. Артымдагылар “Эч кайда качып кутула албайсың...” деп кыйкырышты. Кайда жашынаардын амалын таппай келе жатканымда көзүмө мечит көрүндү. Кудай жалгап темир короонун дарбазасы ачык экен. Артымдан калбай ээрчип келе жаткан караандар короодон кирбей кала беришти. Мечиттин сырткы электр лампалары жагылуу экен. Ичинде бирөө бар экенин билип, мурун-сону басып келбесем да оор жыгач каалгасын өзүмө карай тартып баш бактым. Төрдө теспесин колуна алган Сүйүн аксакал зикир чалып олтуруптур. Эшик ачып ичкери кирип барган мени көрүп, молдоке ээк жаңсап койду. Жайкалган сакалын сылап бата тартканча күтүп тура бердим. Ордунан жеңил козголо:

- Кел, балам, жөн-жай элеби?

- Сиз менен намаз окуюн деп келдим эле... Оозума ушул сөз кириптир. Мени карап туруп:

- Балам, жакшы ниетинден тайбагын. Андай болсо багымдатка таң эрте туруп кел!.. Башымды ийкегилеп, Сүйүн карыя менен коштошуп сыртка чыктым. Беш мүнөт мурунку ызы-чуу эсимден чыгып кетиптир. Мечиттин короосунан чыккандан, жети кадам шилтегенимде артымдан “мына, мына чыкты” - дешип жабалактаган караандар кайрадан ээрчиди. Жалгыз кете албай кайра короого кирдим. Кары менин коркуп киргенимди калчылдаган кебетемден билди окшойт. Күбүрөнө келме келтирип үйгө чейин мени менен чогуу келди.

Акбар саамга үндөбөй турду да, кайра сөзүн улады:

- Алардын ызы-чуусунан мечитке кирсем гана кутулам. Жалгыз калсам эле көз алдыма баары элестей берет. Жашоом кызыксыз тартып баарынан кечип кетким келип жүрөт. Акбар сөздүн нугун башкага бурмак болуп күлүмсүрөп сүйлөдү.

- Көр казгандар туурасында уккандырсың, биз күнөөсүз экенибизди элдин баары айтып жатышат. Эркин тунжурап ойго чөгүп олтура берди. Кайрадан Акбар:

- Айылда укмуш имиш кептер көп. Эркин башын өйдө көтөрүп:

- Ошондой де, өзүм менен өзүм болуп жүрүп эч бир сөзгө маани бербептирмин...

Экөө бир топко чейин үн катпай олтурушту. Акбар өңүнөн аза түшкөн Эркинден көзүн албады. Эркин муну байкады. Коштошуу ниетинде аркасын сала бурулуп баратып Акбарга:

- Мечитке барасыңбы?

- Жок, азыр эмес.

- Эмнеге?

- Эртең шаарга кетем. Аскердик кызматымды өтөөгө барам. Акбар бирөө башка чапкандай токтой калды.

- Кайда? Мени жалгыз таштап кеткени туурасыңбы?.. Акбар жеңден ала кармап калчудай:

- Көрүшкөнчө саламат бол!

Эркиндин көзүнүн чарасына жаш толуп чыкты. Экөө кайрадан жолукпачудай эмшеңдеп сууланган кирпичин көтөрө албай, тили чулдур немеден бетер ар бир сөзүнө басым сала:

- Кө-рү-шөр бекенбиз! - деп кайдадыр ашыгып баратса да, досунан көзүн албай артына кылчактап баратты.

Эркин өзү туулуп өскөн айылынан алыска чыкканы менен жүрөгү жанчылып жүрдү. Ар дайым убайымга салчу шейит кеткен классташтарынын аяны түнкүсүн тынч жаткырчу эмес. Кулак кужурун алган ызы-чуу айылдан аскерге келгенинде кайра ого бетер күчөдү. Эркин түнкүсүн тынч уктар алчу эмес. Катуу тартипте күндүз кечке тыным албаган балдар, опур-топур түшүп жаздыктарына баштары тиери менен уйкуга киришчү. Жалгыз гана Эркин мостоюп уйку жүзүн көрбөй танды атырчу. Балдар, эч ким менен ооз ачып

сүйлөшпөгөн, түнт баланы шылдынга алышты. Арманын эч ким укпады. Анын көргөн күндөрү тозокко айланды. Ансайын бүрүшүп, мындайда кулагын жаап алчу. Уулунан кабар алганы келген атасы Эркиндин өңүнөн азганын байкады. Бирок баласынын айткан кептери кооптуу, ары коркунучтуу болсо да андан чыгып кетүүнүн туура жолун атасы көрсөтө албады. Бар айтканы «Эркек да ушундай болбоочу нерселерден коркобу!» - деген болду. Ошондон кийин Эркин атасынан да эч кандай жардам болбосун түшүндү. Бу түнү Эркинди Эрлан менен Кабыл колунан сүйрөп жатыптыр. Жээкте турган Акбар таарынып калгандай артына кайрылбады. Эркин коркуп кетти. Артына кетенчиктесе Эрлан:

- Мына, айдоочубуз да биз менен бирге, - деди.

Караса аны желкелеп алышыптыр. Колун канчалык тартып алайын дегенине достору көнүшпөдү. Тырыштыра камаган колун тартып алалбай жатып ойгонуп кетти. Эртеси Эркинден кабар алганы келген агасынан, абакта жатып асынып өлгөн айдоочу тууралуу укту. Жаны тынч албаган Эркин айлына барса, Акбар менен мечитке барууну ойлоду.

Аскер кызматын өтөп бүтүүгө саналуу күндөр калган. Күн өткөн сайын Эркин өз башына ээ боло албай баратты. Алгач шылдынга алган жигиттер Эркиндин сөзгө мокок, кирди-чыкты сөздөрүнө да көнүп калышты. Ошол күнү полигондогу аскерлердин ар бирине мылтык берилип, машыгуу кызуу жүрүп жаткан. Аскерлердин катарындагы Эркин да узун бойлуу баш кийимчен командирге аскердик таазим этип алган соң, кадамын чоң-чоң шилтеп артка өтүп баратты. Ар бир аскер командирдин буйругуна кулак түрүп, күтүп калышты. Буйруктан мурун мылтыктын үнү тарс этти. Алды жакты карап тургандар атылган мылтыктын үнүнөн тегиз артка бурула карашты. Ротанын эң артында обочо турган жигит, жалп эте колу чекесине карышкан абалда кулап түштү. Опур-топур түшкөн аскерлер кымкуут түшүштү. Өз өмүрүнө өзү кол салган жигиттин айланасында түрдүү күбүр-шыбырлар болуп жатты. Командир эсине келе калгандай:

- Тезинен көтөрүп жөнөгүлө! - деп, буйрук берди да кан токтобой агып жаткан Эркиндин башынан сүйөдү. Эркин көздөрүн толук ачалбаса шейиттерди дайын көрүп жатты. Алар кубангандарын жашырбай:

- Кел, колунду бери сун! Эми артка кайтканга болбойт!.. деп жабалакташып сүрөп кеттишти. Эркин сонку күчүн жыйнап: «Артка кайтууга болбой калды» - деп үзүлүп кетти.

Аскердеги жигиттин өз өмүрүнө кол салуусу рота ичинде табышмак боюнча калды. Айылда адаттагыдай түрдүү кептер, анын арасында көпчүлүгү «Тартиптин оордугунан улам өзүн-өзү атып салыптыр» - деген имиш кептерди таратышты. Себепсиз өлүмдөрдүн уу-дуулары акырындап басылганы менен, кырсыкка учурагандардан аман калган Акбар тынч ала албай жүрдү. Шейит кеткен классташтарына кошулган Эркин да, баскан-турганына жолтоо болуп алды. Акбар күн өткөн сайын арыктагандан

арыктап, сөлөкөттөй сүлдөрү калган. Мечиттен чыкпай, намазга келгендердин дааратына суу дайындап, түнөп да калчу. Муну байкаган Сүйүн молдо балага:

- Бүгүн да мечитке түнөдүңбү? – деди, жалооруй.

- Ооба.

Көлдөлөндө олтурган молдонун жанына келип, Акбар сынар тизелей олтурду. Бир саамга экөө тең өз ойлору менен алек болуп санаага чөгүп олтуруп калышты. Жигит оркойгон колдорун тизесине койгондо көк тамырлары молдого дайын көрүндү. Эркиндин өлүмүнөн кийин Акбар кайрадан начарлап кетти. Күн санап күчтөн тайганына өзү да ишенгиси келбейт. Жигиттин абалына көңүл бурган назар салган Сүйүн молдо да, аз убакыт ичинде жигиттин кубаты тайып баратканына катуу кайгырды. Ал тынчсыздана:

- Балам, жаак эттерин тарамыштай тартылып кетиптир го, - деди, молдо Акбарды аяп...

Жигит чекесин бырыштыра унчукпай ойлонуп калды. Кайрадан молдо:

- Сен айткан шейиттердин ызы-чууларынан дале кутула албадыңбы?

- Көчөдө бастырбайт.

- Алардын каалагандары эмне?

- Магабы?.. Унаага түшкөндүн жаны бир деп, чакырышат...

Өз үнүнөн өзү чочуп, эки жагын каранып алды. Кайрадан жигит кебин улай:

- Уйгактай жармашышат. Эркинди жайга койгон күнү кеч мектептен жанына өтүп бараткам. Биз окуган класстын электр лампасы күйүп калыптыр. Классташтар «Мектебим» деген ырды хор ырдап жатышат. Мектепке чейин кирип алышкандарына таң калдым. Алардын арасына Эркин да кошулуптур. Чын эле биздин балдар-кыздарбы деп, тосмодон ашып терезенин түбүнө чейин жакын бардым. Оба, ошолор. Көңүлдөрү шат, класстын каалгасын ачып коюшуп жаңыртып ырдап жатышат. Бир четте турган Эркин мага көзүнүн кыйыгын салып турду. Кол булгалап чакырсам, терс бурула, ачык турган залга чыгып кетти. География сабагынан берген мугалимибиз картаны указка менен көрсөтчү. Ошол указканы колуна алган Кабыл ырдын нотасына карап, өйдө-төмөн жаңсап жатып мени көрүп калды. Мен тарапка жаңсап койду эле баары Кабылды кубаттагандай каткырып күлүп жиберешти. Мага дем салып, кайтарып окуп бергенден кийин алар менин жашоомдон алыстагандай болушкан. Бул жолу өзүм илээштирип алдым. Айткандарын угуп олтурган молдо, сакалын сылай:

- Ой, шорун кургур! - деди. Сыртына чыгара. Кайра-кайра тобо кылды. Жигит кайрадан көздөрүн жалдырата:

- Айлам калбай баратат... кайрадан көчөдө баса албай калдым. Түз бараткан жолумдан бурулуп, өзүм барбадымбы. Баарын кылган өзүм...

Сүкүт тарткандай үн катпай айткандарын угуп олтурган молдо да сөз учугун улай албай көпкө олтурду. Акбар ансайын амалы куругандай шадылуу манжаларын кырсылдатып олтурду. Өмүр менен өлүмдүн чек арасында жан

согалап жүргөндөй. Үн катпай олтурган Сүйүн молдодон жооп болбогон соң, үмүтү таш капкандай шылкыйды. Ансайын Акбардын кулагына Эркин досунун: «Көрүшкөнчө!» - деп, акыркы ирет аткан сөзү кулагына жаңырып жатты. Ошол боюнча тирүүлүктө кезиге албадык. Эми экөөбүз кайдан көрүшөбүз!.. Дүйнөгө тирөөч болчудай пенденин жаны мынчалык таттуу болбосо эмне! Өз үнү өзүнө жат сезилип, мунусун сыртка чыгарбады. Өлүмдүн сүрүбү же жарык жашоонун кызыгыбы, Акбар жашоодо өзү жалгыз калгандай эмшиндеп, баа деген үнүн сыртка чыгаралбай турду...

Сүйүн молдо жер тиктеп отурган Акбарга карап:

- Акылыңа кел, мындай сабырсыз санаанды башыңдан чыгарып сал, - деп тил алдырмакчы болду. Молдо канчалык ишенимдүү айтып жооткоткону менен чарасына кирип кеткен көзүнүн көрүнүшү аны чочулатты.

- Мечиттен чыксам эле жабалактайт... Жаш балача бышактап кирди, кайрадан жигит.

- Сен бу кебинди кой! Эртеден тарта экөөбүз чогуу даабатка чыгалы, - деди. Бул жолу Акбарды ажалдан молдо да арачалап кала албады. Эртеси машине коюп кеткенден улам, Акбар да кайтыш болду. Ошентип кырсыкка кабылган бир машинедеги улан-кыздар түгөл кайтыш болду.

...Күкүктөгөн жаз чакан айылга да жетип, бу сапар эрте келди. Айыл тургундарынын айрымдары күндүн жылыганына сүйүнсө, дагы бирөөлөрү күндүн узарганына кубанышты. Бул күндөрү мектептин короосу күндүз окуучулардын чуру-чуусуна толуп чыкса, кечкисин да тынч болчу эмес. Түнкүсүн мектеп ичи ызы-чуу болуп турарын алгач кароолчу байкады. Күн жылып калгандыктан, көмүрдү кечкисин гана жага турган болду. Мындай шарт өзгөчө мектептин полун сүрткөн аялдарды кубандырчу. «Жаздын күнү жаш баладай» демекчи, нөшөрлөп жааган жаан арты карга айланды. Бул күнкү мектептин кароолчусу Эрмек мешке көмүр салып коюп үйүнө бараткан жеринен артка кайрылды. Анткени жол тараптагы класстын жарыгы өчүрүлбөй калыптыр. Кароолчу өзүнчө кейип: «Жаш жогорулаган сайын унутчаак болуп баратам да» деп алды үнүн сыртка чыгара өзүнчө күбүрөнүп. Чөнтөгүндөгү топ ачкычтарын сууруп чыгып, күндө ачып жүргөн каалганы ача албай бир топ убараланып турду. Кире бериштеги узун залдын жарыгы да өчүрүлбөй калыптыр. Жогору тараптан: «Кароолчу келе жатат, качкыла!» деген дабыш менен удаа чуру-чуу түшкөн окуучулар жарыгы өчүрүлбөй калган класс тарапка дүпүрөп чуркап өтүштү. Кароолчу делдирей түштү. Бараткан багытын өзгөртүп артка кайрыларын же алдыга басып кетерин биле албай карбаластап калды. Мектептин чала жабылган сырткы эшиги тарс эте жабыла түшкөндө гана эсине келе калды. Эрмек артка кетенчиктей түштү. Күтүлбөгөн жерден каалганын жабылганынанбы же кулак тундурган тааныш үндөрдөнбү бүткөн боюн калтырак басып апкаарып турду. Канчалык өзүн сооротпосун окуучулар чурулдап өткөн тарапка буту шилтенбей койду. Бирөө күч менен далыга таптап жолго салгандай артына бурулду. Каалганы

кулпулап, сырткы оор темир дарбазадан чыкканда өзүнө келди. Көз алдында болуп өткөн окуя түш сыяктуу сезилди. Эки жагын караса жол тараптан көрүнгөн четки класстын жарыгы өчүрүлгөн. Көргөн көзүнө ишене бербей тигиле кайра-кайра карады. Кароолчу өз үнүнөн да чочулап, кооптонуп турду. Мындайда ары-бери тынбай өтүүчү бир да караан жоктугуна кейиди. Кароолчунун жолунан биринен сала экинчи тоскоолдуктар пайда болуп, артынан бирөө келип желкелеп кармап калчудай ар кадамы чалыштады. Басканы арбыбай чалынып, жыгылып да алды. Ага карабай мектептен кеткенче шашты.

Кароолчунун көргөндөрү жел менен кошо айыл ичине бат тарады. Ушул окуядан кийин пол жууган аялдар арасында «мектептин ээси бар» экен деген айың кептин таралуусуна себеп болду. Аялдар чогула калышканда «табышмактуу дүйнө», «киши кейпин кийген коркунучтар», «азгырык шайтан», «жин перилер» туурасында жомоктотуп айтышчу.

Ошол күнү пол жууганы Бүбүкан кечигип келди. Жууганга жеңил болсун деп, отургучтарды көтөрдү да шашыла чакасын алып сууга чыгып кеткен. Жардамга кызын ээрчитип албаганына өкүнө, четки класстын полун жууп кирди. Кызык, алдынкы катардагы отургучтар көтөрүлбөй калыптыр. Буга анчейин маани бербестен беймаал келгенине өкүнө ишин уланта берди. Залда ачкычтарын шылдыратып келаткан бирөөнүн баскан дабышы даана угулду. «Кароолчу Эрмек го» - деп алды үнүн сыртка чыгарып. Класс ичин тазалап чыккандан кийин пол аарчуучу чүпүрөгүн тазалап алмакчы болуп чакага колун салаарда көргөн көзүнө ишенбей таң калып турду. Сырттан алып келген таза суу кирдеп калыптыр. Бирөө досканын борун аарчыган тряпканы жуугандай суу үстү көбүк эле. Чочулай досканы карады. Пол жууганы киргенде өчүрүлбөгөн доска сүртүлүп, саналуу окуучулардын ысымдарынын тизмеси жазылып турган. Бүбүкан катуу бакырып залга чуркап чыкты. Бул учурда ачкычтарын шалдыратып сырттан кароолчу Эрмек кирип келди. Өзүн токтото албай калчылдаган Бүбүкан кароолчуга:

- Качан келдиниз?

- Азыр эле.

- Сага эмне болду?

Аялдардын эң артында жалгыз калган Бүбүкан эмнеден коркконун кароолчу дароо түшүндү. Кобурашып турганда четки классты жаңырта күлгөн чуру-чуу үндөр чыкты. Экөө бири-бирине суроолуу карап, дабыш чыккан тарапты тыншап калышканда класс жаңыра: «Эркин, Эркин... Досканы таза аарчыгын!» деген үн чыкты. Эрмектин жүрөк кагуусу өзүнө даана угулуп турса да Бүбүканды эш тутту. Келме келтире үн чыккан тарапка карай бурулду...

Бул жолу Эрмек үн чыккан класска кирмекчи болду. Баскан кадамы оордоп жүк көтөрүп бараткандай энтиге кубатынан тая баштаганда, артына бурула:

- Уктунбу?.. - деди жанындагыга.

Кылчактаган Бүбүкан сөз сүйлөбөстөн башын ийкеди.

- Кирелиби? – деди Эрмек өзү кирүүдөн айбыгып. Бүбүкан корккондон чоңоюп кеткен көздөрүн алайта:

- Шейиттер Эркинди да кошуп алган тура!

Денеси эркине ээ бербей калчылдады. Эрмек Эркиндин эмне себептен каза болгонун түшүндү. Ал тургай бир убакта чогуу кеткендерден жападан жалгыз калган Акбардын эти качып, сөөгү калган кебетеси да көз алдына тартыла калды. Бүбүкан башын чайкап:

- Кире албайбыз го, деди корккондон чоңойгон көздөрү менен энтиккенин баса албай. Кароолчу аялга карап:

- Келме келтир. Аялдар эмне коркок болосунар! – деди.

- Бурдап этектөөчүдөй булардын бизде кандай өчү бар. Токто! Эрмек, жалгыз кирбе!

- Жок, сен кирбесең өзүм кирем. Бүбүкан жалбара кароолчунун алдын торой калды.

- Коё турчу? Баары бир жүрөгүм даабай турат?

- Жолумду торобочу дейм! Алдына түшө калган аялдын колун кагып жиберди.

Бүбүкан кароолчунун шейиттерди көрүүгө бекем бел байлаганына ынанды. Орто жолдо жалгыз калса бирөө желкелеп кетчүдөй, Эрмектин артынан калбай ээрчип алды. Аялга коридор мурдагыдан да узаргансып, үстүнкү кабаттан да карс-курс деген кооптуу үндөр угула берди. Ансайын коридор ичи коркунучтуу сезилди. Четки класска жакындай бергенде жабык турган каалга ачылып кетти. Алга басып бараткандардын арышы бир ордунда жылбай токтоп, экөө эки жерде туруп калышты. Бир заматта мектеп ичи ың-жың, тынчтыкка бөлөндү. Эрмек менен Бүбүкан сыр катылган ээн аралга жалгыз келип калгандай, бири-бирине сүйлөөгө акыбалдары келбеди. Баатырсына жол баштаган Эрмек да, жүрөгүнүн муштумдай эт экенине ишенгендей болду. Тынымсыз кабынан чыгып кетчүдөй соккон жүрөк түрсүлдөгү канчага чейин уланарын ким билсин, ортодогу жымжырттыкты сырттан кирип келишкен окуу бөлүмүнүн башчысы менен мектеп директору бузду.

- Бүбүкан эже, сиздин барыңыз жакшы болбодубу. Эртең райондон комиссия келет экен, менин кабинетимди сүртүп коюңуз?

Директордун сөзү жоопсуз калды. Кирип келгендерди кол жаңсап өздөрүнө чакырышты. Экөө болуп өткөн жагдайды түшүндүрүп киришти. Төртөө четки класска киришкенде көтөрүлгөн столдордун баары тегиз түшүрүлүп калыптыр. Айтылган окуяга ишенгилери келбеген жетекчилерге чакадагы көбүктөнгөн бор сууну көрсөттү.

Шейиттер үнү алгач кароолчуга, кийин пол жууган аялдарга дайын болду. Окуя күн сайын түрдүү абалда уланып тургандыктан кечкисин пол жууган айымдар кеч калуудан сестенип калышты.

Убакыт өтө мектеп өзүнөн-өзү ыйык жерге айланды. Ар качан чөнтөгүнө бөтөлкө салып жүрүүчү Арапбай менен Калыбайды да эсине келтирди. Ал күнү баш жазганы аракты кууп ичкен ынак достор мектеп багына ээрчишип келишкен. Өткөн-кеткендердин аягы тыйылганча отурушту. Беймаалда баш жазганы келген экөө койнунда катылган арактарын ортого алып чыгышып, өздөрүнчө кудундап алышты. Жөнөкөйдө эки ооз жакшы сөз чыкпаган Арапбай ичине арак киргенде кеби түгөнбөй толуп-ташып чыкты. Ааламдагы не бир кереметтерди бири-бирине айтышты. Ичкилик дегенде үстүнө түшө калгандар, кийинки бөтөлкөнү да жарымдатышты. Кезек алган Калыбай көбүртүп-жабыртып оозуна келген кепти сүйлөп жаткан. Баарынан да аларга сөз, сөздү курчуткан арак кызык болуп турду. Ошондонбу, көз байланып баратканын көңүлдөрүнө ала беришпеди. Качан гана четки класстын жарыгы жанганда бажырап отургандар карангы киргенин эстегендей болду. Баарына кол шилтеген Арапбай, жарык болгонуна кубанып тишинин агын тегиз көрсөтө мылжыйып жылмайды. Бакылдагандардын үндөрү узакка созулган жок. Бир убакта мектептин терезелери шараптай баштады. Ичтеринде жалыны бар экөө муну этибарга алышпады. Куураган кулкундарынын чанкоолору басылбады. Арапбайдын алдында турган шишеге колун созгон Калыбай түбүн какшыта экиге тең бөлүп жатып:

- Тең бөлгөндү теңирим сүйүптүр, - деди. Оозун таптап сөзүн улантаарда жарык чыккан тараптан калдыраган дабыш чыкты. Экөөнүн тең куюлган шараптары чайпалып, дабыш чыккан тарапка кулак түрүштү. Үн артына улаш «Өх!» деп бирөө катуу онтоп алды. Жинди суунун жетегине багынып бараткан экөө заматта соолуга түштү. Отурган ордуларынан тура калышып жыгач тосмодон өтүүгө шашылды. Шашканда шымдарынын багалектери илингенине да карашпады. Куугунчу кармап калчудай, биринен экинчиси өтө чуркап баратышты. Арапбайдын артынан жете албай бараткан Калыбай:

- Ток-то-оо! – деп кыйкырып алды.

Жымжырттыкка чөккөн карангылыкта жолдон өтүп бараткандардан да чочулап турушту. Өтүгүн колуна кармап алган Калыбайды көргөн Арапбай, бырс эте күлүп жиберди. Катуу чуркагандыктан күйүгө түшкөн арттагысы ачууланып:

- Өлгөнүндө күлгүр! – деп жекирди. Демин кичине басып алгандан кийин, тамагын бууп турган топчуларын да чечип, Арапбайга:

- Жүрү дүкөнгө, - деди.

- Мен ичпейм.

- Жүр деп жатам!

- Тигилер кекиртегинден алсын! Арапбайдын үнү өзгөрө түштү.

- Анан эмне кылалы?..

Эсине келе калган Калыбай колундагы өтүгүн шаша кийип, артына карабай үйүн көздөй бет алды. Ошол окуядан кийин айылда ичкендер түгүл арак сатуучу дүкөндөрү менен жоюлган. Ал эми эки кабаттуу мектепти түнкү кароолчу шейиттер кайтарышканы кайтарышкан. Кадимки жай турмушту

элестеткен мектеп, түнкүсүн жомоктогудай бирин-бири чакырган шейиттер үнү менен ушул күнгө чейин коштолуп турат...

Адашкан жан алгычтар

Адам күн сайын өлүм тууралуу эсине салып туруусу абзел. Анткени пенде күнүмдүк бүтпөгөн түйшүктүн арты менен көп учурда байлыкка азгырылып өлүмдү эсиден чыгарып коеру бышык. Мындай дегеним менин таятам чоң молдо, чоң энем бул жалганда жашап жүрүп тиги дүйнөнү көргөнү тууралуу атам көп айтчу. Жарыктык, атам жашоодон эрте өттү. Бирок атамдын айткандарын, кулагым менен уккандарымды аткарганга аракет кылчумун. Ошондон го ундан жасалган азыктарды тепсендиге таштачу эмеспиз. Мындан башка да көп нерселер жөнүндө айтса керек. Балабыз да эсибизден чыгып кетиптир. Кийин күйөөгө чыгып, өз алдымча үй-бүлө күткөндөн кийин уул-кыздарыма эсимде калгандарын айтчумун.

Ошол күнү шаарда окуган студент уул-кызым үйгө келишиптир. Атасы үчөө короодон кирип келишкенин терезеден көрдүм. Кубанганданбы көзүм караңгылай дубалга жабыша түштүм. Уул-кызым, жолдошумдан мурда мурун соңу тааныш эмес куралчан эки желдет жаныма жете келишти. Дубалга араң сүйөнүп тургам, тигилердин айбатынан чалкаман жыгылып түштүм. Балдар эстери чыга чыркырап ийишти. Жолдошум “Шарапат, эмне болдун” – деп шаштысы кетти. Баарылап мени жогору көтөрүп, төшөккө жаткырышты. Эки желдет жанымды алганы келишкенин эскертти. жаным денемден чыкпайм деп, качып жүрдү. Бирде колумдун бир жагына, бирде экинчи жагына жүгүрөт. Ошенткен сайын колу бутум тырышып, жанымдагы үчөөнүн айласы кетти. Аларга ыйлабагыла дейин десем тилим катып калыптыр. Көзү жашка толгон уул-кызым, өкүрүк салып жаным ансайын бушаманга түштү. Эки желдет бири-бирине “Буларда келме келтиргенди эч ким билбейт го” дегенде жолдошума жалдырай карадым. Анткени ал өкүрүк салбай көзү жашка толуп, менин эпке келалбай жаткан колумду ушалап отурган. “Көпкө күтө албайбыз, жанынын чыгаар түрү жок” деген желдеттин бирөөсү жонундагы кылычын алып мал сыяктуу мууздоого даярдык көрө баштады. Ал учурда балам кошуна молдокени чакырып келиптир. Молдо кызыма-уулума “келме келтиргиле!” деп, эскертти. Ошондо байкуш жаным тырмагымдын учуна жетти. Менин да тилим жумшарып, молдонун айтканын кайталай келме келтирдим. Ошонтуп жатканымда жаным тырмак учунан чыккандай денем шалактай түштү. Эки желдет жандын чыкканын көрүп, сыртка чыгып баратып жаныма “кайра кездешебиз” деди. Молдо ээгимди жакшылап таңды. Буту-колумду түздөп, жолдошума бир нерселерди түшүндүрүп жатты. Кошуна-колондор кирип келишти. Үй опур-топур, ызычууга толду. Сыртка чыгууга аргасыз болдум.

Ошол мүнөттөрдөн тарта белгисиз тунгуюкка туш болдум. Тар коридор, бопбоз мунарык жымжырттык. Бир убакта чакан бөтөнчө формада салынган тамга туш болдум. Ага чейин эч нерсе көрбөгөндүктөн кызыга карап туруп калдым. Кадимкидей эле каалгасы бар экен. Такылдатсам аппак кийимчен атам чыгып келди. Кубанып кеттим. Атамды кучактаарымда анын каардуу көз карашы мени абайсыз ордумда токтотту. Анан зекий “Эмнеге келдин, артыңа кайт!” деди да шарт бурулду.

“Алсызмын, жете албайм го”

Атамдын мени жаман көрүп кабыл алганына капа болдум. Бирок ал эч сөз айтпай ичкери кирип кетти. Илкий артыма бурула бергенимде атам: “мобуну жеп ал” –деди. Карасам бир даана кургак курма экен. Кубана оозума салдым. Тобо, бир даана курмага курсагым кампайды. Атамдын “Артыңа кайт!” деген кебинин төркүнүн түшүнө албай башым маң болуп турду. Балким менин ордум мында эместир дедим. Жанагы мунарык кууш коридор менен басып баратып бир жак капталындагы төтө жолду көзүм чалды. Ал жакка бурулуп карасам жарык оттун табы уруп турду. Ысык тап коопту болсо да жакындан кароо үчүн улам алдыга жыла бастым. Алды тарап терең казылган оор сыяктуу көрүндү. Төмөн карасам күчтүү жалындаган от күйүп туруптур. Таң калычтуусу, ал жакта быкбырдай жайнаган адам көп экен. Чыдап карап тура албадым.

Бурула бергенимде кошунам Садык төрт буттап, үстүнө бирөөнү мингизип алыптыр. Садык айылга жеткен зөөкүр, зулумдугу менен таанымал эле. Эмнегедир жакындагым келбеди. Бирок тиги Садык мага “Жамал менин карыздарымды берсин, короодогу жылкыларды да ээсине тапшырсын...” деди.

-Аманатыңды кантип жеткирем, ал жакка кайтып баралбайм, - дедим.

Садык кайрадан: “Сени адашып алышкан, белгиң жок...” деди.

Кайрадан жолума түштүм. Узун, кууш, мунарык коридор. Айрым жерлеринде бурулуш жолдор бар. Бир бурулуш жолдон кошунанын жол кырсыгынан унаасы менен чоң сууга түшүп, каза болгон уулу Мирланды көрдүм. Анын унаасы табылып, сөөгү табылбай калган. Көргөн көзүмө ишенеи албай тиктеп турдум. Анткени турган орду өтө тар, өйдө турса башы тийчүдөй. Мага бүктөлгөн абалында: “Сөөгүм айыл четиндеги суу жүрбөгөн кудукка салынган. Үйдөгүлөргө айта барыңыз, куран окуп жайга беришсин” – деди. Мен Мирланга:

-Киши колунан мерт болдуң беле, дедим.

“Ооба, азыр алар да бул жакта. Ата-энем ал үчүн көз жаш кылбай, куран окуй беришсин...” – деди. Макул болдум да, жолума түштүм.

Баягы тар коридор, айланам мунарык. Бир убакта ошол коридордон чыктым. Айланам жапжарык, карасам үйүмө келиптирмин. Боз үй, анча-мынча өкүрүк салган кишилер. Ичкери араң кирдим. Күн кечтеп калыптыр, денеме келсем муздап калыптыр. Ыгын таап ооздон денеге араң кирдим. Төрдө бүкчүйгөн апам, эмшиндеп “Сенин алдында мен кетсемчи” деп, буркурап ыйлап отурат. Шуу үшкүрүнө турганымда, апамдын келмеси оозунан түшө чочуп кетти.

-Чочубаңыз, коркпонуз! -дедим. Дел болуп турган апамдын оозу араң күрмөөгө келип:

“Каралдым, кулунум чын эле...”

-Апа, көз жашыңды төкпөчү. Бул жерде ыйдын кереги жок. Апам баладай эпилдей жаныма келип, башындагы жоолугу менен чапанын мага кийгизе койду. Анан балам мен азыр деп ордуна турганда апама:

-Үстүмө эч кимди киргизбегин! – дедим, өтүнө.

Ошол күндөн тарта үстүмө жалгыз гана апам кирип турду. Жолдошум, уул-кыздарым да кирбеди. Азыр актык жолун карманам. Ашыкча көчөгө чыкпаганга аракет кылам. Анан да мага тапшырылган аманат ээлерин өтүнүчтөрүн жеткирдим. Бир гана Садыктын келинчеги Жамал жолдошунун айтканын аткарбай жүрдү. Анын пенделикке жетеленгенине катуу нааразы болгонум болбосо эч кандай катуу сөз айткан эмесмин. Кийин төшөк тартып, ордуна тура албай жатып калыптыр. Ошондо гана акылына кирип, коңшу айылдагы бешене тери менен тапкан жылкы ээсине жылкыларын кайтартыптыр. Чынында Садык жана анын балдары бирөөнүн эмгегин көп жешти. Энеси Жамалдын айтканын сыягы балдары аткарбай жатышты бейм. Ошол каяша кылган эки уулу бирдей себепсиз каза болгондон кийин төшөктө жаткан энесинин айтканын эки кызы аткарышты. Азыр төшөктө туралбай жаткан Жамал күүлү күчтүү. Мурдагыдай байлыгы жок болсо да, эл катары күн өткөрөт. Көрсө, Жараткан айрым адамдарга байлык берип, бир аз убакыт чардатып сындайт тура. Аны сокур пенде кайдан сезип, кайдан билсин.

Менин айткандарым айрым бирөөлөргө сабак болор, өзгөчө бирөөнүн акысын жегендерге.

Көз жаштан куралган бакыт

Ооба, анда баары түгөл, бүтүн үй-бүлөбүз. Атам, чоң энем, апам жана мен. Үйдүн ар бир бөлмөсүн шаттык аралап турчу. Мүмкүн атамдын

шайыр, камкор анан мээримдүүлүгүнөндүр. Ал үйдө жок боло калса бөлмөлөр кангырап бош калгансып сагынып кетчүмүн. А түгүл уктасам да атамдын жаздыгында уктачумун. Атам жок болсо уйкум каччу. Анткени кимдир бирөө алдымдан от жакчу. Муну түшүндүрүлбай чыргоолой берчүмүн. Ошол күнү да атам мени уктатып коюп тиричиликке каралап, өзүнүн иштери менен кетиптир. Уйку-соонун арасында бирөө алдыма от жагып, жылдырбай оттун жалындарын бүркүп кирди. Ордумдан чаныр ыргып туруп, атамды таппай калдым. Уктатып коюп кетип калганына ызааланып, энем менен апамдын алдаганына көнбөй ыйлай бердим. Акыры апамдын чыдамы кетти окшойт мени чыбык менен коркутуп буттарымды көгөртө сабады. Мурун келтек жебеген жаным өзүмдү койгулап, ургулап басыла албай көпкө ыйладым. Эртең менен башталган чыр кечке созулду. Балким, атам келбесе басылбайт белем, ким билсин. Ал өзүн күнөлүү сезип, улам-улам самайыман сылап, колунан түшүрбөй көтөрүп жүрөт. Түшүнүксүз бөтөн бирөөлөрдүн артыма от койгондогу кыйноосу акырындап басыла баштаса да апамдан жеген келтектин уусу бутумду тызылдатып турду.

Ошол күнү энемдин алысыраак туугандарына куран окутууга бармай болдук. Колуна түйүнчөгүн кармаган апам менен энем алдыда, атам мени көтөрүп, экөөнүн соңунда элек. Чоң жолго жете берген апамды бир женил унаа коюп кетти. Машина сүрүлүп барып токтоду. Шашкалактаган айдоочу жалгыз экен. Атам экөө апамды унаага салып, энем экөөбүз алдыга олтуруп, ооруканага жөнөдүк. Айдоочу машинасын катуу ылдамдыкта айдап баратты. Энем улам ага кайрыла: "Э, алдыңа кетейин акырын айда, алып учурбай!" - деп эскерттип жатты. Ал "Эне, бачым жеткирсем болдубу?" – дегенинче болбой көзүмдөн от чыга машине жулкунуп-жулкунуп алгандай болду.

Кажы-кыжу үндөрдөн улам эсиме келдим. Жерде жатыпмын. Жанымда энем, атам анан айдоочу. Бары кыймылсыз сулап жатышат. Денем жанчылгандай, оруксунуп турсам да онтолоп ордумдан турдум. Апам башын мыкчып, биздин бут жагыбызда ыйлап отурат. Мени көрүп: "Тирүүсүңбү?" деп жапайы үнү менен эчкирип жиберди. Эч нерсе түшүнө бербей чочуп кеттим. Анан атамды кучактадым. Мупмуздак, денесинин ар кайсыл жеринен кан агыптыр. Катуу корктым. Арадан аз убакыт өтпөй башка, чоң машине келип, атам менен энем, анан айдоочуну ошол чоң машинеге салышты. Апам экөөбүз ыйласак да болбой башка машинеге олтургузушту.

Апам мага: "Атаң менен энең ооруканада, айыкканда келишет!" деди. Мени таякемдин үйүнө алып барды. Ал жерде энемди өзгөчө атамды сагынып күндө ыйлайм. Жол караганым караган. Көп күндөр өтсө да атам же энем келбеди. Күндө үч маал боздогон мени көрүп таякем чыдабады окшойт, мага бар чындыкты айтты. Көрсө, катуу ылдамдыкта бараткан айдоочубуз каршы

жолго чыгып, башка машинеден качып чоң даракты сүзүптүр. Бактыга жараша, кырсыктан апам экөөбүз аман калыптырбыз.

Такем менен жеңем мени "Жанара, Жарык кызым" деп, өз баласындай мээрим төгүп, карашты. Бирок көңүлүмө эч нерсе сыйбачу. Мунусу аз келгенсип, себепсиз башым ооручу болду. Апам болсо жумушунан бошочу эмес. Эсимде, алгач мектеп босогосуна да мени таякем алып барган. Баш оорум кармаганда ыйлай берчүмүн. Дартымдын себебин таба албай таякемдер көп чарпылышты. Бир ирет ыйлай берсем молдо чакыртып да окутушту. Бирок, башым муну менен айыга койбоду. Ооруганы ооруган. Ошол күнү сабакта ата-энелер чогулушу эле. Адатынча апам өз жумушунан бошобойт деп ойлодум. Балдар үйлөрүнө кетишсе да менин кетким жок. Атамдын жылуу алаканын, анан мээримге толгон көздөрүн сагыныпмын. Көөдөнүмдү боштук аралап, өзүмдү жайсыз сездим. Аба жетпегендей болгонунан терезе тарапка жүгүрдүм. Фортучканы ачайын дегенимде балдардын ата-энелери келе жатышыптыр. Атам болгондо ушинтип келмек. Тирүү апаңчы? Кулагыма бирөө кыйкыргандай болду. Эки жагымды карасам класста эч ким жок. Шуу үшкүрүнүү менен демигип, кең класс тарыгандай кулап баратканымды бир билем. Көзүмдү ачсам мугалим эже жүзүмө суу чачып жатат. Ушул окуядан кийин класста окуучулар чуру-чуу салса баш оорум күчөп, эсимден танып калчу адатка айланды. Апам убакыт өткөндө оору басылып, баары унутулат деп мени жооткотуп жүрдү. Менин абалым жылдар алмашса деле женилдебеди. Оорудан каржалып жүргөнүмдө апам башка күйөөгө чыкты. Ичимден анысын куптабадым. Кызы менен сыр бөлүшүү апамдын оюна да келбесе керек. Башка үйгө кеткени аз келгенсип мени да жанына алдырып алды. Таякемдин "Кызды мага калтыр" дегенине көнбөдү. Апам өз оюнан кайтпаган мүнөзү бар. Агасы аны менен талашкысы келбедиби унчукпай бизди узатып кала берди.

Барган өгөй атам жана анын балдары мени жылуу кабыл алышпады. Теше тиктеп, көзүндө огу болсо атып жиберчүдөй сезилет. Ошондонбу, өгөй атамды карабоого аракеттенип жүрдүм. А эки баласы атасынан калышпайт. Эркек болсо да жумуш жасаганда мага тиреше берчү. Алардай кубаттуу болбогонуманбы барганыбызга аз күн өтпөй каруумдан апкый түртүп жибергенде эсимен танып калыпмын. Ошол окуядан кийин мени өздөрүнө жолотушпай калды. Анткени менин катуу жемелеп же чаап жибергенде талып калмайым бар. Кээде апам да намыстангандай: "Үйгө кир, талып каласың!" - деп жекире карайт. Сабагыма да бир күн барсам бир күн барбайм. Талып калам деп коркчумун. Апама: "Мени дарыгерге көргөзбөйсүзбү?" - десем укмаксан болуп койду. Кийинкисинде: "Оорун айыкпайт!" деди кайдыгер. Айткан сөзүнө ызаланганымдан таякемдикине кетмей болдум. Шишиген көзүмдү көргөн өгөй атам ачуулана: "Ушунун ыйы бүтпөс болду!" -

деди апама.

Күндөр билинбей айга, ай жылга жылмышып арадан жети жыл өттү. Бирөөгө зар бала бирөөгө кор бала белем. Энем кийинки күйөөсүнөн бир уулдуу, мен инилүү болдум. Таякемдер бул аралыкта бала жытына зар болуп жүрүштү. Ата сөрөйүм мени эмес, инимди деле жакшы бакчу эмес. Тапканын ичип, үйгө көбүнчө куру кол келчү. Үйдө себепсиз чыр-чатак, уруш ошондон улам чыкчу. Айлам кеткенде бир жолу таякемдикине качып барып, ооруп жатып калдым. Таякем айласы кеткенде ооруканага алып барды. Врачтардын көмөгүнө жүгүргөнүбүз онунан чыгып, бир нече ай ооруканада жатып чыккандан кийин себепсиз талып калуудан кутулдум.

Дарыгерлер жан кыйнаган дартты такай көзөмөлдөп жүрсөм, андан арылууга болорун айтышып узатышты. Айткандары ырас чыкты. Айтканын туура аткарып жүрдүм. Жараткандын кең пейилдүүлүгүн көр, кубанычка улай жеңем да кош бойлуу экенин билинди. Таякем мени кубанычка себепкер деп, катуу кубандырчу. Кубанычым көпкө созулбады. Долуланган апам таякеме “Өлтүрсөм, койсом өз балам!” –деп колунан кайрадан сууруп кетти.

Баягы чуру-чуу, кунарсыз жашоо уланды. Бой тартып баратканыманбы дартымдын алдын алып, доктурдун дарысын ичип жүрдүм. Ошентсе да үйдөгүлөр мага жугуштуу дарт менен ооруган бейтаптай мамиле жасашчу. Мындайда көңүл гана чөгөт. Кошунабыз кубанычтуу кабар алып келди. Таякемдердин балалуу болушуптур. Жарыктык, баарына бирдей мамиле жасаган таякем жана таажеңем жараткандын жароокер жуптары. Бүтүн бүлө, бири-бирине жан күйүшкөн түгөйлөр деп ушуларды айт! Аттиң, атам тирүү болгондо апам да ушундай болот беле. Жок, жок кайдан?! Бала кезимдеги бир окуя эсиме түштү.

Энем айылчылап кеткен. Атам апам жана мен. Чогуу тамакка олтурганбыз. Анан апам менен атам эмне талашты эсимде жок. Апам атама берчү тамакты чынысы менен башынан ылдый куюп жиберген. Кайран гана асыл атам ай. Ачуусу келсе да, сакалынан бутуна чейин май болсо да апама кол көтөрбөй ордунан туруп сыртка чыкты. Апам алкынган иттей жулунуп, булкунуп кала берди. Балким, итке теңелип ит болбоюн деген чыгар, ким билсин...

А азыркы өгөй атам атамдын тырмагына да тең келбейт. Анда аялды сыйлоо деген кайдан.

Бала көрүү апамдын оюнда да келбесе керек. Же турмуштун өйдө-ылдыйы апамды өз нугуна тартып бараттыбы, өгөй атамдын айтканынан чыкпайт. Атамдын эки баласы апама такыр тил алышчу эмес. Баарына мени жумшап көнгөн апам, мени окуткусу да конокко чыгаргысы да келбейт. Ошол

күнү анын сөзүнө алгач каршы чыгып, таякемдин үйүнө бармай болдум. Өз айтканын бербеген долу апам колундагы чынысын мага карай ыргытты. Дубалга кадалган чыны күбүлүп түштү. Анан өзүн кармана албай мага жете келип, тээп жиберди. Минтет деп күтпөгөм. Үнүм көмөкөйүмө тартылып, чалкалай түштүм. Бу жолу эсимден танганым жок. Бирок, а дегидей кубатым жок. Үнүм ичиме тартылып кыркырайм. Апам эки колумдан сүйрөп, сырттагы сөрүгө жаткырып койду. Өлсөң да ушул жерде өл, дегендей мамиле кылды.

Кудайдын өзү жибердиби, ошол маалда үйгө сүйүнчү кабар жеткирген кошунабыз Нурдан аксакал кирип калды. Сыягы бир нерсе сураганы келсе керек. Сөрүдө жатканымды көрүп жаныма басып барды. Атам тирилип келгендей ыйлап жибердим. Ал киши тескерисинче чочуп, шашкалактап калды. Үнүмдүн чыкпай жатканын жаңсап түшүндүрдүм. Шаардан окуган врач уулум келди эле деп, аны чакыра койду. Ал мага алгачкы жардам көрсөтүп, ичиме тартылган үнүмдү сыртка чыгарды.

Апамдын ачууланып, катуу тээп жибергенинен түзөлө албай турганымды ачык айттым. Нурдан аксакал жана анын уулунун көмөгү менен ооруканага барып жаттым. Көрсө, кабырга сөөгүм сыныптыр. Ооруканага кайрадан жатып калдым. Тобо, апам басып барган да, сураган да жок. Нуркан аксакалдын уулу дарыгер Мырза мени камкордугуна алды. Таякемдер барышты. Жылуу сөз адамга кубат берет экен. Өзгөчө жакын адамындан уксаң. Мындай дегеним Мырза мени өз колуктусу атап баарына жар салды. Ага макул болбогондо кантмекмин. Болбосо жаш өмүрүм жалаң ый, өксүк, арман менен гана өтүп кетмек. Мырза мага алгач агадай камкордук менен жогорку окуу жайга окутту. Билим алуума шарт түзүп берди. Тоюбузду болсо кийин жасадык.

Апамдын жылмайган жүзүн ошондо көрүп катуу таң калдым. Болбосо, канча ирет анын жылмаюусуна зар болуп карегим катканча күтүп жүрдүм. Бир ирет саамайыман искеп, эркелетип койсо экен деген таттуу балалык кыялдарымчы. Бирок бул жолку жылмаюусуна баштагыдай зар эмес экенимди апам кайдан билсин. Аттиң, сокур пенде, деген ушул го.

Бейиш жытынан баш тартканда

Бейиштин жыпар жытынын бирөө ымыркайда экенин уккан белеңиз? Муну ата-эне аталган ар бир жуп сезери бышык. Тагдыр сынагы дал ошол баасыз, эч нерсе менен алмашкыс жыпар жыттан баш тарткандар тууралуу болмокчу.

Брайымжан комондировкага кетип, койлорун кезүүгө кошууга Каным чыкты. Эл коюн кайтарып жүргөн Сейит сулуу келинди көргөндө оозу кулагына жете:

-Аппак жеңем чыккан тура.

Каным жылмайганда ойноок көз Сейиттин көзүнө чагылыша түштү. Абалдан пайдаланган Сейит көзүн кыса:

-Кеч күтөм, - деди көзүн бат-бат ирмеп. Келин да көз сүзө баш ийкеп койду. Каным менен Сейиттин көңүлдөштүк мамилеси ушинтип башталды.

Түн. Ай сүттөй жарык. Эки жагын каранган Каным короосунан чыкты. Сейит дарбаза сыртында чыдамсыздана күтүп турган. Келинди куурчактай ордунан таптак көтөрө, кучагына бек кысты.

-Мынча кечиктиң?

-Көп күттүңбү? Карылуу колдор Канымдын денесин дүркүрөтүп жиберди.

-Жок, сени сагынып кеттим.

-Эмнеге?

-Жактырып калдым, ишенесинби?

-Жөн эле сүйлөп жатасың да.

-Чын, бир мүнөт да оюмдан чыкпай койбодунбу?

-Кызык...

Каным шынкылдап күлүп койду. Сейит келиндин жүзүнөн, көзүнөн, эрдинен сүйдү. Жүрөктөр алып уча каректер, каректерге чөктү. Ашыктык чөйчөгүнө куюлгандар баарын эстерине чыгара бир бүтүнгө айланышып, кумар отунунун жалынында күйүштү. Бир убакта эсине келген Каным кемселин күбүнө:

-Бирөө байкап койбосун, - деп отурган ордунан обдулуп тура калды.

-Коркпочу...

-Мен кеттим.

Каным короосу тарапка чуркады. Сейит келинге угуза:

-Ушул жерден күтөм, - деди.

Сезим отуна күйгөндөр ошол түндөрү эмненин дурус, эмненин буруш экенин сезишпеди. Качан гана Каным кош бойлуу экенин билгенде жүрөгүнө кооптонуу, чочулоо келди. Мунусун Сейит гана чечип берчүдөй болду. Ал күнү кечтин кириши Канымга азап болду. Ашыктар кезигишкенде Каным сөздү эмнеден баштарын билбей отурду. Улам кыстоого алган Сейиттин жылуу деминен кийин гана келин:

-Мен кош бойлуумун, - деди кыска гана.

Сейиттин күлүндөгөн жүзү кумсара, жылуу деми муздай түштү. Каным жыландай суук жүздү эми эми гана байкады. Болбосо далай ирет арзууга толгон түндөрдө Сейиттен өткөн сүйкүмдүү, мээридүү, сылык-сыпаа жан жок эле да. Сейит корсулдай:

-Мага кош бойлуу болгон-болбогонун кызык эмес.

Сейит ордунан кагынып тура жөнөп калды. Каным жалдырай:

-Токто! Сага эмне болду? Уксаң...

Сейит артына кылчайбай кетти. Башынан ылдый бирөө суу куюп жибергендей Каным калчылдап, турган ордунда кала берди. Мындайда шордуу кызын кечирип, кол учун созоор энеси тирүү болсочу. Жүз төмөн кулаган жашын аарчый албай өксүй-өксүй ыйлап, караңгы түндө жалгыз калды.

Канымдан качып, жайкысын кой кайтарбай, Сейит өз кесиби менен жумуш издеп шаарга кеткен. Ал жактан жолу болбой ындыны өчүп, куру кол кайтты. Ал жолу болбогонун өзүнөн көрчү эмес. «Кунаажын көзүн сүзбөсө, бука жибин үзөбү» деп Канымды күнөөлөчү. Бирок аны менен кайрадан кезигүүгө бети чыдап бара да албады. Айылына келгенде бүтпөй калган тамын бүтүрүү менен алектенип өткөндү унуткандай болду. Бар малын сатыкка чыгарып, уста салды. Курулуш материалдарын ташып, уста акысына акчасы жетпей калды. Сейит аргасы кеткенде амал колдонуп, шаардан келген устасынын жеген тамак-ашын кошо эсептеди. Ошондо устанын эмгек акысы чыкпай калды. Куру кол, кеткиси келбеген уста ыйлап да суранды. Бирок анысынан майнап чыкпаган соң каргап кетти. Муну көргөндөр кийин «Сейитчесинен устанын тамак-ашын кошуп эсепте» деп шакаба кылышты. Каргыштын кайтарымыбы, ким билсин. Ошол окуядан аз убакыт өтпөй Сейиттин бото көз келинчеги Бурма катуу ооруп, төшөккө жыгылды. Жазмыштын жазасын көр, төрт баланын энеси аз убакыт ичинде сыркоодон каза болду. Мурда Сейит биринчи жубайын чанып, ортодо жаралган кызына кыйылганда да мынчалык өксүгөн эмес эле. Кайгыдан кан жутуп, жыбыраган балдары менен кала берди.

Аргасы кеткенде кош бойлуу экенин Каным кайненесине айтты. Каарданган кайненеси Канымды канчалык каарып, жерибесин чарасы калбай калганда эски тамына алып барды. Өлүм менен өмүрдүн аралыгын көзүнө көрсөткөн толгоонун азабынан тирүү калганына Каным катуу өкүнүп турду. Оозун араң кыбырата:

-Эне, эми канттик? Баланы эмне кылабыз?

Энеси ачуулана:

-Менден сураганың кандай?

Келин жер караган калыбында:

-Ырайымжан баланы билбеши керек. Өлтүрүп салыңыз.

-Эмне дейт. Тапкан акылын көр. Кылган өзүң, мага жармашпа! Кайненеси көзүңдө огу болсо келинин атып жибермек.

-Кечириңиз, мен, мен...

Мукактанган Каным сөзүнүн акырына чыгы сүйлөй албады. Кайненеси ачууланганы менен баланы эмне кылуу керектиги тууралуу көп ойлонду. Акыры өз оюнда балдар үйүнө тапшырмай болду. «Каным тыныгып алган соң ат менен түн ката алып барып берели» - деди ичинен күбүрөнө. Жумуштарын бүтүрүп, эски үйүнө келген. Каалга жарым ачылуу эле. Эненин

жүрөгү болк этип алды. Босогону аттаганда келини баласын жыланачтап жаткырып койгонун көрдү.

-Кокуй, мунуң эмнен? Чыйпылыктап жиберди. Каным эч нерсе болбогондой, кайдыгер:

-Бүттү, баары бүттү.

Кайненеси ымыркайдын муздап калган денесин кармап, чочуп кетти.

-Балага эмне болду?

-Эне, баламды оо дүйнө атказдым.

-Ок оозуңа! Кантип?

-Согончогу менен оозун думуктурдум.

Эненин көздөрү жашка толуп чыкты. Кара бет келинге андан ары сүйлөгүсү келбей сыртка чыга качты.

Канымдын болсо өзөгү жалынсыз өрттөндү. Өз кайгысына өзү муунуп, бөлмөдө жападан жалгыз калды. Ошентсе да бөлмөгө батпай турду.

Көз-жаш, өзөк өрттөгөн өкүнүчтөн ымыркайына жан киргизе албады.

Ыйлай берип Канымдын жашы кургады. Башы жарылып кетчүүдөй ооруп турса да таңга жуук ымыркайдын сөөгүн бооруна кысып, жар боюна алып барып жашырды. Бирок аны менен өзөк өрттөгөн өкүнүчү басылбады. Өлүү болуп көрдө, тирүү болуп санда жок болуп, эптеп кыбырап жүрдү.

Тирүүлүктүн күнү өтө берди. Аз убакыт өтпөй Ырайымжан да келди. Ачуу чындык жерде жатмак беле. Канымдын кылыгы Ырайымжандан башка үй-бүлө мүчөлөрүнө маалым эле. Келинге баары жийиркене карашчу. Ошондой көз караштардан Каным жерге кирип кете албай коруна жер карачу.

Сейит аялсыз үй көрксүз экенин балдарынын кирин, нанын, тамагын жасаганда гана билди. Канчалык аракет кылбасын келинчегинин жасаган-эткени окшободу. Айласы куруп, жубайынын жылдыгы өткөндө Канымды кайрадан жазгырып көрмөй болуп, эбин таап кезикти да Канымдын бутуна жыгыла:

-Теңдешсиз сулуум, мени кечире аласыңбы? Акмак башым менен алдыңа келдим, - деп келиндин тизесин кучактай калды.

Канымдын бүтө элек жарасын сыйрып алгандай болду. Келиндин көз алдына ымыркайы тартыла түштү. Анын ыңаалаган үнү кулагына жаңырып, аны менен катар тумчугуп баратканда тарбалаңдаган кичинекей алсыз алакандар турду. Канымдын тула боюн майда калтырак басты. Денесинен кубаты тайып, оорулуудай ордуна теңселди. Анан өзүн жырткычка айланткан Сейитке атылды. Бар күчү менен тытмалап кирди. Ошентсе да Сейит, келиндин этегине жармаша:

-Ачууланар жөнүң бар. Ушуга татыктуумун. Ур, ур... Мени аяба! - деди.

-Сени, сени Кудай урсун!

-Жолобо, жолобо кан жуткур! Менин күнүм башыңа түшсүн...

Келиндин ачуу чаңырыгы Сейиттин кулагын көзөп кетти. Андан ары Канымга жакындай албай артына кетенчиктеди.

Ошол окуядан кийин Сейит аялга жолобоско ичинен ант ичти. Бирок арадан он беш жыл суудай агып, балдарынын бой тартуусу кайрадан аялга кол сунууга аргасыз кылды. Балдары шаарга окууга, биринин артынан экинчиси кетти. Сейит жалгыз калганда табиятынан акылы баарына жете бербеген Салкын айымга үйлөндү. Келин өзү акыл калчап иш жасачу эмес. Сейиттин айтканы менен жүрчү. Сейит түйшүктөн арылганы менен келинчеги акыл кошо албаганына өксүчү. Кээде тагдырына шүгүр этчү. Ошондой күндөрү Салкындын жүктүү экени билинди. Эрттерээк билсе көз жаруусуна жолтоо болмок. Оюнда «бу аялдан кемпай бала төрөлөт» - деп катуу өкүндү. Ошондон го, Салкынды дабагердин көзөмөлүнөн да өткөрбөдү. Кайгырып жүргөн күндөрдүн биринде Салкын жарык дүйнөгө кыз бала алып келди. Сейит кызына кубанбады. Башынан «кем акыл аялдан, кемпай төрөлөт» -деген жаман ой түнү-күнү эсинен чыкпады. Салкындын көз жарганына 40 күн боло электе «төркүнүнөн кабар алып кел» -деди. Салкын бу жолу да күйөөсүнүн кебине каршы чыкпады. «Күн суук» -деп күбүрөнө наристесин жылуулап жатканда Сейит:

-Кызыңды өзүм карап турам.

Салкын кыйыла макул болду. Төркүнүнө жөнөрдө да эне наристесине кылчактады. Сейит келинчеги кетери менен кызын жылыткычы жок суук бөлмөгө көтөрүп кирди. Ымыркайдын орончусун, анан кийимдерин чечти. Муздак полго жаткырганда эч жамандыктан кабары жок наристе чукурана ыйлап кирди. Бир заматта муздак пол наристенин денесин чыйрыктырып жиберди. Кыздын ыңаалаган үнү күчөгөндөн күчөдү. Мезез Сейит кызынын ыйлаганына түтөп тура албай сыртка чыга качты. Наристенин үнү кулагынан кетер эмес. Үйүнө кайра кирди. Бул учурда наристе көгөрүп баратыптыр. Дароо колуна алды. Кийимдерин, анан орончуларын ороду. Жылуу бөлмөгө алып кирди. Ымыркай бир кызарып, кайра көгөрүп ыйлай берди. Салкын коңшу айылдагы төркүнүнө жетпей, жүрөгү бир жамандыкты сезе кайтты.

Үйүнө кирип кызынын кыңылдап ыйлап жатканын көрдү. Сейит:
-Келгениң ырас болбодубу, -деп ымыркайды кармата койду.

Бул учурда наристенин эриндери көгөрүп бараткан. Кызыл эт кызга Салкын эмчек салды. Бирок ымыркай өтө алсыз эле. Эне айла табалбай бооруна аярлай кыса, убараланды. Ымыркайдын жүзүнө, эриндерине эненин диркиреген сүтү таамп турду. Жарым эс эненин мынчалык баласаак деп Сейит күтпөгөн. Келинчегинен баланы жаткырып, үй ишин жасоосун талап кылды. Салкын, Сейиттин кебине кулак аспады. Анын бар ою ымыркайында болуп жатты. Канчалык Сейит таш боор болсо да, кичинекей кызынын жан алакетке түшө, кыйналып жатканына түтпөй доктур чакырды. Бирок ымыркайдын жанын күйүп-жанган энеси да, доктур да алып кала алышпады. Ошол кайгыдан кийин Салкындын түнөгү мүрзөгө айланды.

Эрте жаз. Бул күнү Ырайымжан жумуштары менен шаарга кетти. Каным балдарын мектепке жөнөткөндөн кийин уюн талаага айдап чыкты. Жер жумшак, майдалаган ак жаан токтоор түрү жок. Күтпөгөн жерден Каным уюна куйрук улаш баратып жардан алыс учту. Эсине келгенде жаан жүзүнө себелеп жатты. Ордунан тура албай жатса да бир убакта ымыркайынын сөөгүн жашырган жар бою экенин жазбай билди. Кыймылдоого кубаты жетпеди. Каным ийненин көзүндөй аба менен дем алып жаткандай тумчугуп турду...

Сыртта жаан майдалап жаап жаткан. Сейит, Салкынды издеп мүрзө аралап жүрдү. Кызын жашырган жерге келгенде өзүн күнөөкөр сезип, жүрөгү канады. Денесин безгек баскандай тула боюн калтырак басты. Ары өтөм деп бут алдындагы кырдуу ташты жаза басып жыгылды. Бир буту урчукка тыгылып, эрксиз топурак кучактады. Таш сөөгүн какшата көзүнөн от чыгарды. Өйдө тура албай, эмгектенген жаш баладай жумшап калган топуракка экинчи буту да тизеден батты. Заматта тула бою салмактанды. Жаан өчөшкөнсүп токтобой майдалап жаай берди. Топурактын муздагы денесине өткөн сайын Сейиттен ал кетти...

Жакшылыктан үмүт үзбөйм

«Урулуктан көрө убактылуу кайыр сура», - деген экен акылмандар. Анын сынарындай аялдамада өткөн адамдарга кол сунуп, «нандык акча таштай кетчи» деген карыяны карап туруп, кайдыгер басып кете албадым. Жанына барып, өткөн турмушу жана бүгүнкү жашоосу туурасында акыбалын сурап, ой бөлүштүм.

Мен да бир учурда студент элем...

- Атым Шайлоо. Нарын облусунун Кочкор районунан болом. 2010-жылдын март айында кырк беш жашка чыгам. Минтип отурганым да бир топ убакыт болду, бирок, мен да учурунда жакшы, көп нерсеге акылым жеткен адам болгом. Учурунда Күрөңкеев атындагы музыкалык окуу жайынан билим алгам. А кезде студент деген сөз барктуу да, баалуу да эле. Бирок окуу жайды толук бүткөрө албадым. Көрсө, жаш экемин. Кол шилтеп басып кеткенче, беш жылдын аягына чейин чыдап, бүткөрүп алсам деле болмок. Мен анте албадым. Окуумду баштаарын баштап, ортосунан ашканда таштап салдым.

Үй-бүлө күтүп ата болдум

Окуумду таштап койгондон кийин айылга бардым. Айылга барып, трактор айдап жүрүп деле оокатым өтүп жатты. Жалгыз бой жүрө бербейин

деп жактырган кызга каадасын кылып, үйлөндүм. Көп өтпөй уулдуу болдум. Ошондо бешенем жарыла кубанганымды айтпа. Куттук айтып келгендер менен сүйүнгөнүмдөн иче берипмин. Бирок, анда чеги менен иччүүмүн. Тамаша, ырга жакын болгондуктан, колума комуз, аккордеон тийсе мыкты ойноп, көпчүлүктүн көңүлүн алып жүргөнгөбү арака ык кое баштадым. Айылда той-топур болгондо “Ямаха” чертип бер дешип, чакырышчу. Ичип кеткениме ошол нерсе себеп болду.

Атадан алтоо болсоң да бир жалгыздык ар башта...

Элибиз оюн-зооко жакын эмеспи, биринен сала экинчиси той болгондо коноктордун көңүлүн ач дешип чакырышчу. А мен андай салтанаттан баш тартчу эмесмин. Үр-күү дегенде эт-бетим менен түшчүмүн да. Анан эле ичкич аталып, бир четке чыгып калдым. Учурунда керегине жараткандар менден жүзүн үйрүп, терс бурулуп калышты. Он бир тууган болсок да менин акыбалымды түшүнүшкөн жок. Бирок мен бир туугандарыма наарызы деле эмесмин. Анткени алар мени шылдыңга алып, жемелешкен жок.

Бөтөлкөнүн артынан ээрчип...

2005-жылдан тарта ичкилик артынан кууп, бөтөлкө менен сырдаш, мундаш болдум окшойт. Бул аралыкта үч баланын атасы элем. Бишкек шаарына келе бердим. Аялым экөөбүз болсо, 2008-жылы биротоло ажыраштык. Шаарда туруктуу үйүм жок. Бөтөлкө, кардон чогултуп жан багам. Кышында болсо жылуу суу өтчү трубаны паанектеп, ошол жерде жашайм. Бир жолу бөтөлкө чогултуп жүрүп, сууга түшүп кеттим. Сууга агып өлөт экем деп түнүлүп калгам. Эки бала көрүп калып куткарып калышып, милиция кызматкерлерине билдиришти.

Мени милиция кызматкерлери Фучик сейил багындагы кароосуз калган селсаяктар үйүнө алып барышты. Ал жерде тынчтык жок экен. Мушташып-тиштешкен, сөгүнүп-сагынган жандар. Эч кандай шарты жок. Оору-соосун бириктирип бир жерге алып кирип коюшат. Ал жерде итче ыркырашып-чыркырашып эле жатып калышат. Ызы-чуудан акылыңдан танып кала жаздайсың. Ошондон улам ал жерден чыгып кеттим.

Уулум Бактыгулду көрөйүн дегенде эки көзүм төрт...

Эртеңки күнгө, эртеңки жашоого болгон үмүттүн чабыттары ар бир адамда жашаса керек. Мен да эртеңки күндө мурдагы жашоомо кайрылып, аракты таштасам деген тилегим бар. Арак мага эч кандай деле жакшы нерсе алып келген жок. Үй-бүлөмдөн үч уулумдан, анан ден соолугумдан ажыратып тынды. Үч уулумду үйлөсөмбү деген жакшы оюм бар эле, ал ишке ашабы же ашпайбы көзүм жетпейт. Бирок “жакшы тилек – жарым ырыс” дегендей акыркы күндөрү балдарымды, өзгөчө кичүү уулум Бактыгулду

сагындым. Аны күлкүсүн, оюнун эстегенде көзүмө жаш алам. Көрөйүн дегенге эки көзүм төрт.

Үмүт үзбөй күтүп келем

2010-жылдын 15-январь күнү аталаш тууганым менден кабар алганы келиптир. Экөөбүз өткөн-кеткен күндөр, бүгүнкү турмуш туурасында бир топ баарлашып отурдук. Ал кетеринде мага колунан келген тыйын таштап кетти. Анан кийинки ирет келгенде айылга алып кетерин кошумчалады. Андан бери да күндөр өтүп жатат. Мүмкүн жылуурак орун издеп, башка жакка келе берсем табалбай калган чыгар. Бирок, аталаш тууганымдын айткан кебинен кийин үмүт үзбөй күтүп, баштагы ордума да барып турам.

Бүгүнкү өнүккөн коом адам түгүл айбанаттарды да коргоого жетишкен учур. Ал эми биздин өлкөчү? Же кароосуз калган селсаяктар коомго таптакыр керексиз жандарбы деген ойго жетеленесин. Тагдырдын түрдүү соккусуна кабылып, ичкилик артынан кууган замандаштарыбызды абалкы жашоосуна кайрып, эртеңки келечегине көңүл кош караганыбыз туура эмес. Ичсең ичип өл, деген таризде терс карабай атайын медициналык дарылоо менен катар иш орударын таап, жатаканасындагы жан чыдагыс жашоосун көзөмөлгө алып коюу тиешелүү олргандардын колунан кантип келбесин.

Сокур сүйүү сабагы

- Кечир!.. Боор этимдин бөлүгү... Кичинекей баланы бек кучактай, ушул сөздү сыртка чыгаралбай солкулдап ыйлаган Камила бир топ убакыттан кийин эсине келгендей эки тарабын чочулай карап алды. Кудай жалгап агасы жок экен. Тек гана энеси кайтыш болгондо чочуп калган Аруузат көздөрүн алайта, эжесинин жоругуна кабатырлана карап туруптур.

Өспүрүм кыз эжесине:

- Атам жумуштан келе элек, - деди.

Камила эсине келе, баштыгына сала келген таттууларды столго коюп, аны бир убакта жеңесине аманат таштаган уулунун оозуна салды. Мотурайган Аманат, жүрөгү бир жылуулукту сезгендей оозун ачып сугунду.

Эне өз баласын, күн сайын моокум кандыра сүйө албаганына, уулум дей албаганына өксүп турду. Балким ошол кечтеги таанышуу, анын айынан жаңылышуу болбогондо минтип өмүр бою азап тартпайт беле, ким билсин.

Кеч күүгүмдө сулуу кыз жол карап, маршрутту таксини күтүп турду. Кымбат баалуу жеңил унаа кыздын жанына келип токтоду да, терезеден сулуу жигит башын чыгарды:

-Чоң кыз, кайда барасыз?

- Шаарга.

- Жеткирип коёюн.

- Жок, мага таксинин кереги жок, маршрутка менен эле кетем. Ырахмат! - деген Камила шашып калды.

-Жолубуз бир экен, мен киши жегич эмесмин! - деп күлгөн жигит машинасынан түшүп, унаасынын эшигин кыздын уруксаты жок эле ачты.

Камила каршы болгон жок. Унаасына түшүп жолун улады. Жылмайган жигит:

- Таанышып алалы, атым Капар, - деп кызга колун сунду.

- Камила.

- Жакшы атыңыз бар экен, Камила, сиз кыргызсызбы?

Кыз кыска гана:

-Ооба, - деди.

-Сиз экөөбүздүн барар жолубуз бир болуп калганын сезип токтодум. Уйгактай жабышкан кандай неме деп ойлоп жаткан чыгарсыз. Жаман ойлобоңуз, болгону кеч кирип калды, эртерээк үйүнүзгө жетип алыңыз деген эле ой, - деп жылмайып койду жигит.

Кыз унчукпады. Жолдо баратышып экөө бири-бири менен жакындан таанышышты. Жигиттин ойлогон ою ишке ашып, кыздын толук дарегин алып, санаасы тынды.

Камила жайкы эс алуудан шаарга окуусуна келгенден кийин бир жума өтпөй Капар жатаканага келди. Ушул жолугушуудан баштап экөө тез-тез көрүшө турган болушту. Баштагы достук мамиле барган сайын кантип сүйүүгө айланып кеткенин экөө тең байкашпады. Аз убакыт бири-бирин көрүшпөй калса сагынышып, куса болушчу болду.

Бир күнү кечинде Камила адатынча сабактан келип, бөлмөсүнөн чыкпай Капарды күтүп отурган. Эшикте аны чакыртып жатканын угуп дароо вахтага түштү. Жүзүндө кубаныч толгон Капар учурашкандан кийин дароо эле мындай деди:

-Камила, мен кечээ күнү айылга телефон чалып, ата-энеме экөөбүздүн мамилебиз тууралуу айттым. Сен макул болсоң жайкы эс алууга чыкканыңда

той жасайлы үйлөнмөй. Окуунду болсо уланта бересин.

-Чын элеби?

Камиланын оюндагысы да ушул эле. Бар тилеги орундалгандай Капарга жалжылдаган көздөрү менен кубанычтуу тигилди. Капар кыздын оюн көзүнөн окуп турса да:

- Сен макулсунбу? – деди, кытмыр жылмая.

Кыз ичинен канчалык кубанып турса да аны билдирбегенге аракет кылып, билинер-билинбес баш ийкеп койду. Бирок куу жигит муну да байкады. Алаканын шак ура:

-Анда кийинип чык, кеттик! Сен уккан жакшы кабардын урматына, дос баламдын үйүнө конокко барабыз. Бүгүн достор чогулмакпыз. Сени досторум менен тааныштырайын. Досторум сени менен таанышканга ашыгып жүрүшөт, - деди жылмая өзү кыздын атынан чечим чыгара.

Жигиттин сунушуна макул болгон Камила бат эле кийинип чыкты. Бири-бирине жарашып калган улан-кыз жетелешип, достор чогулган үйгө барышты. Капар Камиланы тасмал четиндеги бейтааныш жолдоштору менен астейдил тааныштырып чыкты. Ошентип, жаңы тааныштардын айланасында өткөн сый дасторкон, түн бир оокумга чейин уланды. Отурушта Капар менен Камиланын дарегине жакшы каалоо-тилектер айтылып, тосттор көтөрүлдү. Башында бир аз уялымыш болуп, кыйноо-кыстоо менен ичкиликтин даамын татыган Камила, кече аягында эч каршылыгы жок олтургандар менен тең иче берип, өзүнүн аябай кызып калганын да сезбеди. Бир убакта Капар аны сыртка алып чыгып, бир аз таза аба жутушкан соң кайра үйгө киришип, жай музыканын коштоосунда эки-экиден бийлеп жаткандардын катарын толукташты. Андан соң кайра тасмал четине келип отурушту. Каалоо-тилек менен коштолгон ичкиликтин аягы Камиланы эсин экилентти.

Эртең менен көзүн ачкан Камила өзүнүн Капар менен бир төшөктө жатканын көрдү. Жүрөгү дүпүлдөп, өзүн коерго жер таппай турду. Жанында жаткан жигитти жек көрүп, өз жүрөк кагуусунан өзү чочуп турду. Анан эки жагына көз чаптырды. Эки-экиден өзүнө окшоп жарым-жарты жыланач болуп кучакташып уктап жаткан улан-кыздарды көрдү. Ичкиликке алдырып өзүнүн абийиринен айрылганын билди. "Кантип?.. Кудай ай, мен эмне кылып койдум?! Эми эмне кылам? Камилада жоопсуз суроолор сапка толгон шурудай толуп турду. "Кызым, кандай жерде жүрбө, кандай бала менен сүйлөшпө өз абийириң менен бол!» деген энесинин сөздөрүн кээде жактырчу эмес. Үнсүз жашып олтурду. Ошол учурда Капар дагы ойгонду. Көзүн ушалап, Камиланы бооруна кысты. Камила жигиттин колун кагып жиберди да буулуга:

-Эмне кылганың? - деди жашка толгон көздөрүн аарчый албай.

Ал кайсалактай түшүп башын көтөрө эки жагын каранып алды да, баары терең уйкунун кучагында экенин көрүп, колу менен акырын Камиланын жүзүндөгү жашты сүрттү.

- Мени кечирип койчу - деди ал акырын үн чыгарып.

- Муну атайын кылган жокмун. Ачыгын айтсам, түндөгү окуянын баары ичкиликтин айынан, сен деле ичпей койсоң болмок да.

Бар ишти өзүнө оодара салган Капарга ачуусу келди.

-Эмне ойдо, кай күнөөм үчүн... Камила сөзүнүн аягына чыга албай ансайын ыйлап кирди. Мостое түшкөн жигит токтолбостон Камиллага тике карап:

- Жалгыз мен эмес, сезимге эрк берген экөөбүз го. Муну сүйүү деп коёт!

Камила чачылган кийимдерин жыйнап, сыртка чыга качты. Артынан Капар да чыкты.

Анын бар сөзү:

-Өзүмө ээ боло албай калыпмын, - деди башын кашып. Андан башка сөзү жок.

Камила ошол окуядан кийин чүнчүп, чөгүп кетти. Анда-санда келген Капардан үйлөнүү тууралуу кеп уга алган жок. Анын бар ою Камиланы пайдаланып калуу эле. Жигиттин күйүп жанган ысык ыкласы басылып, өзүнөн алыстарын билгенде ага ишеним артпас беле. Күн сайын Камиланын көз-жашы кургабады. Анткени өзүн кош бойлуу экенин аз убакыт өтпөй билди. Муну Капарга айтуу үчүн канча ирет издеп барбады. Чындыкты айтуудан жигиттин үй-бүлөсү бар экенин билгенден кийин баш тартты. Алгач Камила өзүнчө жашынып да жүрдү, бирок ичи чоңою баштаганда муну энесине айтууга аргасыз болду. Кызынан мындайды күтпөгөн эне башында буркан-шаркан түшүп, кайра тобосуна келди. Анан эне кызын ушундай абалга салган жигитти кармады. Кызынын эртеңки тагдырын көп ойлоду. Акыры эне, наристени көп жыл бала жытына зар болуп жүргөн уул-келинине берүүнү туура көрдү. Буга Камила да аргасыз көндү.

Убакыт өтө Камила Касым аттуу жигитке турмушка чыкты. Андан бала, бакыралуу да болду. Бирок, жаңылыш түндөн калган тун уулу эч качан эсинен чыкпай койду. Жамандыктан калган эстеликти эстөө канчалык оор болсо да эне жүрөгү элжиреп өз бөлчөгүн жоктоп, турарын мурда билсе, башка жол табат беле, ким билет...

